

Rudolf Steiners avgjørende år i Berlin

Sissel Jenseth

I forbindelse med 150-årsjubileet for Rudolf Steiners fødsel har det kommet en rekke bøker om Rudolf Steiner, deriblant en om hans liv og virke i Berlin i perioden 1897-1923. I løpet av jubileumsåret arrangerer også Antroposofisk Selskap i Berlin guidede turer i fotsporene til Rudolf Steiner.

Rudolf Steiner var 36 år da han kom til Berlin i 1897. De siste syv årene hadde han tilbrakt i Weimar (1890-1897), hvor han arbeidet i Goethe-Schiller-arkivet og var medarbeider i utgivelsen av *Goethes samlede verker* (1890-97). Han hadde tatt doktorgraden i filosofi ved universitetet i Rostock i 1891, utgitt hovedverket *Frihetens filosofi* i 1893 og arbeidet i Nietzsche-arkivet, samt utgitt bøkene *Nietzsche – i kamp mot sin tid* (1895) og *Goethes verdensanskuelse* (1897). Så det var en kjent vitenskapsmann og kulturpersonlighet langt utenfor Tyskland som 1. juli 1897 tok over som redaktør av uketidsskriftet *Magazin für Literatur*. Redaktøransvaret delte han med dikteren Otto Erich Hartleben, men det skulle bli Steiner som først og fremst tok seg av arbeidet, siden Hartleben på den tiden førte et svært utsvevende liv og var mye utenlands. I den første tiden i Berlin bodde Steiner svært kummerlig, han hadde først et husvære i Karlsbad 33/III nær Potsdam bro, og flyttet i juni 1898 til Habsburgerstraße 11/1 i Schöneberg.

Litteraturskribent og radikaler

Rudolf Steiner ble raskt en del av Berlins kulturliv – især det subkulturelle –, og han vanket sammen med bohemer, kunstnere og litterater. Treffsteder var vertshuset Zum Strammen Hund og ved Otto Erich Hartlebens «Kriminelle Table» i restauranten Zur Alten Künstlerklause. Ofte ble det langt mot dag innen de gikk hjem. Steiner deltok i kretsen rundt den litterære klubben *Die Kommenden*, som møttes ukentlig i Café Casino

ved Nollendorfplatz (Kleiststraße 41), og i *Giordano Bruno-forbundet*. Fra denne tiden har dramatikeren Max Halbe beskrevet Steiners ytre: «hans beksvarte hår, hans flakkende sorte øyne, det hulkinne ansiktet, den magre tilknyttede skikkelsen, liksom sort i sort alt sammen i den merkelige blandingen av magister og demon».

Da Steiner og Hartleben tok over *Magazin* i 1897, hadde det en skare av borgerlige abonnenter. Disse ble rystet over den radikale dreining bladet tok, og mange sa opp. I *Magazin* forsvarte Steiner Henrik Ibsens *Et dukkehjem*, han skrev begeistret om den individual-anarkistiske tenkeren Max Stirner og ga spalteplass til Stirners biograf, dikteren John Henry Mackay, som var en av de første forkjemperne for åpenhet omkring homofili i Tyskland. Likeledes tok han Ernst Haeckel, darwinismens tyske formidler, i forsvar mot kirkelige angrep, og han støttet Émile Zola og Bjørnstjerne Bjørnson i Dreyfus-saken. Steiner skrev også artikler mot jødediskriminering, og han omtalte seg selv som individualistisk anarkist.

I 1898 var Rudolf Steiner også blitt redaktør av *Dramaturgische Blätter*, det offisielle organet for det tyske Sceneforbundet. Han hadde en spesiell forkjærlighet for teateret og skal visstnok aldri ha forsømt en teaterpremiere. Han tok også på seg å iscenesette stykker for det Dramatiske Selskap.

Enken Anna Eunike

De siste årene Steiner bodde i Weimar, hadde han leid rom hos Anna Eunike (1853-1911). Hun var enke og satt igjen med fem barn, fire

*Rudolf Steiner ved Arbeiterbildungsschule
Berlin, 1901*

døtre og en sønn, og trengte hjelp til oppdragelsen. Det utviklet seg snart et nært vennskap mellom Anna og Steiner, og i huset i Weimar ble han betraktet som et familiemedlem. Nå var også Anna flyttet til Berlin og bodde i et hus i Bundesallee 95 (tidl. Kaiseralle) i forstaden Friedenau. Det ble til at Steiner flyttet inn hos henne og familien i 1898. Dermed unnslopp han «elendigheten og det usigelig triste» ved å bo alene. Den åtte år eldre Anna var også glad over å ha Herr Doktor under sitt tak igjen. I *Min Livsvei* skriver Steiner at vennskapet med fru Eunike like etter ble forvandlet til et borgerlig ekteskap, og at livet i det eunikske hjem ga ham mulighet til å ha et uforstyrret grunnlag for å kunne leve et i det indre og ytre beveget liv.

Ekteskapsinngåelsen skjedde 31. oktober 1899 med John Henry Mackay og Otto Bock som vitner. Men samlivet varte bare noen år, og det skal ha vært teosofien som kom i mellom. De separerte seg, men ble aldri formelt skilt. Ekteskapet ble først oppløst ved hennes død 19. mars 1911. Like før sin død skal hun ha uttalt til sin datter at årene med Rudolf Steiner var de beste i hennes liv.

Besøk i det Eunikske hjem

Etter at Rudolf Steiner flyttet inn i hjemmet til fru Eunike i 1898, fikk de en dag uventet besøk av Alwin Alfred Rudolph, som var medlem av Arbeiterbildungsschule Berlin, og en sosialistsvenn av ham. I Gary Lachmans biografi om Rudolf Steiner fortelles det i detalj om denne hendelsen. Rudolph som aldri hadde møtt Steiner, var sendt dit for å invitere ham til å undervise på Arbeiterbildungsschule. Steiner var ikke førstevalget, men da en annen hadde takket nei, ble Steiner foreslått. Alwin Alfred Rudolph og vennen hans fikk en svært varm velkomst. De ble møtt av en ung kvinne som viste dem inn i et stort godt opplyst rom som var både stue og arbeidsværelse. Ved vinduet stod et enormt skrivebord fullt av bøker og papirer, og midt i rommet sto dr. Steiner, svartkledd, slank, med en tynn bart og en

lang, flagrende tversoversløyfe. Steiner hilste så hjertelig at mennene snart følte at de var gamle venner. De ble også introdusert for en eldre kvinne hvis stilling i huset de var usikre på, selv om det var klart at den unge kvinnen var hennes datter. Mennene ble invitert på kaffe og kaker, og Steiner ga mennene et entusiastisk løfte om at han kunne undervise i historie. Men da Alwin Alfred Rudolph kom tilbake til skolen, oppdaget ledelsen at han hadde glemt å fortelle at de bare kunne betale Steiner en ynkelig sum – åtte mark – for hele foredragsrekken. Rudolph ble derfor beordret tilbake, og nok en gang ble han varmt motatt. Senere skal han ha bemerket at han aldri hadde opplevd slik gjestfrihet hos noen av de sosialdemokratiske foreleserne. De hadde heller ikke like faste og varme håndtrykk! Steiner så ut som en asket, men smilet utstrålte glede

Guidet tur i Rudolf Steiners fotspor

Turene arrangeres 26. juni, 17. september og 1. oktober 2011, men du kan også oppsøke flere av stedene på egenhånd, og da først og fremst Motzstraße i bydelen Schöneberg. Ta undergrunnen til Nollendorfplatz og følg Motzstraße et par kvartaler ned til nr 30 (tidligere nr 17), som fra 1903-1923 var det antroposofiske arbeidssenteret i Berlin og Rudolf Steiner og Marie von Sivers bosted. I en av sidegatene ligger Habsburgerstraße 11, hvor Steiner bodde i fattigdom fra 1898 til 1899, og rett vest for Nollendorfplatz lå det tidligere litterære treffstedet Nollendorf-Casino i Kleiststraße 41.

Andre aktuelle steder å se er Arbeiterbildungsschule i Engeldamm 62-64, Architektenhaus i Wilhelmstraße 92/93 og Rotes Rathaus i Berlin-Mitte. Se oversikt over alle stoppestedene på www.rudolf-steiner-in-berlin.de. For å bli med på guidet tur, kontakt AS i Berlin eller peter.dekleine@arcor.de.

Velkommen til Motzstraße 30, Berlin

og munterhet. Enhver frykt for å komme uanmeldt to ganger på samme dag, forsvant da han så Steiners ansikt. Og den ærbødigheten som kvinnene i huset viste ham, gjorde skam på enhver mistanke om at Steiner var gift med en av dem.

Arbeiterbildungsschule

Arbeiterbildungsschule Berlin var blitt grunnlagt midt på 1890-tallet av Wilhelm Liebknecht, som var riksdagsmedlem og sosialdemokrat. Skolen var støttet av fagforeningene, og ideologien som lå bak var dialektisk materialisme, en filosofi som var stikk i strid med Steiners overbevisninger. Men siden det var skolens anliggende å gi arbeiderne tilgang til høyere utdanning, godtok ledelsen et visst slingringsmonn. På skolen underviste også Karl Liebknecht og Rosa Luxemburg.

13. januar 1899 ankom Steiner den vesle salen der foredragene skulle holdes, i følge med Anna og datteren hennes. Det ble suksess fra første time, og Steiner måtte snart få et større lokale. Ingen hadde så godt besøkte forelesninger som han, og det var ofte flere enn 200 til stede. I tillegg til historie foreleste han i tysk litteratur, indisk, persisk og arabisk kultur, filosofi, naturvitenskap og sosialhistorie, og han holdt kurs i taleteknikk.

I anledning 500-årsjubileet for Johann Gutenbergs fødsel i 1900 ble Steiner bedt av setternes fagforening om å holde festtalen i Zirkus Schumann, som lå mellom Schiffbauerdamm og Schumannstraße. 7000 mennesker var til stede og hørte Steiners tale om «Gutenbergs gjerning som milepæl i kulturutviklingen». Foredraget var et lidenskapelig forsvar for yringsfriheten og det moderne.

Da Steiner sa ja til oppdraget ved Arbeiterbildungsschule, hadde han insistert på å ha frie hender i undervisningen. Han søkte gjennom sitt engasjement, sin kunnskap og forståelse for arbeiderne å tette hull i deres utdanning og bidra til å utvide horisonten deres. Steiners popularitet førte til at han kunne holde opptil fem kurs i uken. Da Arbeiterbildungsschule i Spandau ble åpnet i 1902, var det han og Rosa Luxemburg som holdt åpningsforedraget. Men i 1904 kunne ikke ledelsen lenger se gjennom fingrene med at

Steiner ikke formidlet det rette marxistiske grunnsynet. Han fikk sparken mot generalforsamlingens vilje. Også elevene protesterte mot avskjedigelsen.

Kan ikke lenger tie

Arbeidet som redaktør for *Magazin für Literatur* hadde Steiner avsluttet i september 1900. Han var da 39 år gammel og stod uten noen ordentlig inntekt. Til tross for en utrolig arbeidsinnsats med tallrike litterære essays, teateranmeldelser og forelesninger, oppnådde han svært lite av det som var hans indre anliggende. Og han forble misforstått.

Rudolf Steiner har omtalt sine tidlige år i Berlin som en «nedstigning i helvete», og at bohemlivet ga ham konkret kjennskap til de kulturopløsende og kulturnedbrytende kreftene som virket i tiden. Det var en treningsarena for hans sjel. I *Min livsvei* viser han til at han i arbeidet med *Magazin* fikk mulighet til å dukke ned i borgerlighetens vesen, og gjennom lærervirksomheten ved Arbeiterbildungsschule dukket han ned i proletariatets vesen. En erkjennelse som ga et stort tilskudd av den kraften han senere trengte for å kunne virke ut fra ånden. For nå var det blitt nødvendig for ham å meddele åndsverdenens innhold. Han ville ikke lenger tie.

Tidligere skal Steiner ha avvist all religiøs tro på en hinsidig verden og en styrende guddom. I 1897 skrev han: «Det angår ikke oss om en eller annen høyere makt styrer eller ikke styrer vår skjebne mot godt eller ondt; vi har selv å velge den kurs vi må følge.» Og i 1898: «Vi er tilhengere av de naturvitenskapelige bekjennelser i ordets mest moderne forstand, men like lite som vi tror på Forsynet i kristelig forstand, like meget tror vi at selv den ubetydeligste menneskeskjebne skjuler noe som er uendelig mer opphøyet enn millioner av solers kretsløp.» I kristendommens sted ville han sette læren om den frie personlighet.

Møte med teosofene og Marie Steiner

I forbindelse med Goethes 150 årsdag den 28. august 1899 hadde Steiner skrevet en artikkel om Goethes eventyr om den grønne slange og den skjønne lilje, hvor han diskret antydte en okkult betydning. Grev og grevinne

Marie von Sivers, Berlin 1903

Brockdorff, som begge var teosofere, la merke til artikkelen, og de inviterte Rudolf Steiner til å holde foredrag i Teosofisk bibliotek, som den gang var i deres egen bolig, Kaiser-Friedrich-Straße 54a ved Stuttgarter Platz. Steiner ble bedt om å holde en presentasjon av Nietzsche og deretter et foredrag om «Goethes hemmelige åpenbaring». Dette var i 1900, og begge foredragene ble godt mottatt. Steiner ble nå invitert til å snakke regelmessig for teosofene. Hans egen skepsis mot teosofene fra Wiener-tiden var stor. Men han oppdaget at tilhørerne hadde en sterk interesse for den åndelige verden. For første gang var det mulig for ham å tale direkte ut fra sine indre åndelige opplevelser som han hadde hatt siden barndommen, og som han i stillhet hadde næret, utviklet og disiplinert. I ettertid skal han ha betraktet disse første forsøkene på å formidle det okkulte, som «urcellen» til antroposofien.

Blant publikum var Marie von Sivers (1867-1948), en aristokratisk kvinne av russisk opprinnelse. Etter en forelesning om *Kristendommen som mystisk kjensgjerning* i 1901, spurte hun ham om det ikke ville være nødvendig med en åndelig bevegelse som viser hen mot

en kristen og vestlig vei. Dette spørsmålet skulle bli avgjørende for Steiners arbeid resten av livet. Men mange av hans tidligere venner ble svært sjokkert, og under et foredrag han holdt i Giordano Bruno-forbundet om skolas-tikken i middelalderen, ble det opprør, og han ble utestengt.

Personlig var Steiner ikke tiltrukket av teosofi, og han stilte seg avvisende til bevegelsens røtter i indisk kultur. Samtidig skriver han i *Min Livsvei*: «Når jeg gikk inn i en virksomhet som hadde sine impulser i åndserkjennelsen, var det som om jeg kom inn i det element som var forutbestemt for min sjel. Dertil kom at jeg ingensteds på det åndelige området gikk frem ad en mystisk-følelsesbetonet vei, men overalt ville bevege meg i krystallklare begreper. Opplevelsen av begrepene, av ideene, førte meg fra det idémessige inn i det åndelig-reelle.»

Generalsekretær i den tyske seksjonen

Ulikhetene mellom teosofene og Rudolf Steiner var tydelige fra første stund, og da han ble spurt om å bli generalsekretær for en nyopp-rettet tysk seksjon av Teosofisk Samfunn, var han meget nølende. Han sa ja kun under den klare betingelsen at han ville gjøre det på sin måte. Han ville tale ut fra det som han selv hadde erfart, og arbeide innenfor den vestlige Rosenkorsstrømningen. Steiner skal senere ha betrodd Marie von Sivers at han aldri hadde trådt inn i teosofenes rekke hvis ikke «Mesteren»* hadde overbevist ham om det. En annen forutsetning var at Marie von Sivers var villig til å bli hans nærmeste medarbeider når det gjaldt oppbyggingen av seksjonen. Hun var både praktisk og kunstnerisk anlagt med en stor arbeidskapasitet. Fra da av organiserte hun alt det praktiske ved seksjons-arbeidet og alle foredragsreisene hans. Det ble hennes livsoppgave å ledsage Rudolf Steiner, og de giftet seg 24. desember 1914.

Før det konstituerende møtet i Tyskland dro Marie von Sivers og Steiner til London i juli 1902, til den 13. europeiske kongressen av

* Det henvises til en kontakt Steiner hadde under oppholdet i Wien, formidlet av en urtesamler som underviste ham i naturens hemmeligheter. «Mesteren» underviste Steiner i den okkulte vei.

Teosofisk Samfunn. På høsten den 20. oktober 1902 ble den tyske seksjon stiftet i Berlin med Annie Besant til stede. På selve stiftelsesdagen måtte Steiner forlate teosofene for å holde sitt første antroposofiske foredrag for *Die Kommenden* i Rotes Rathaus, Rathausstraße i bydelen Mitte. Samme år fant også det første møte mellom Ita Wegman (1876-1943) og Steiner sted, og hun meldte seg inn i den tyske seksjonen.

Leiligheten i Motzstraße, Schöneberg

Høsten 1903 flyttet teosofene inn i Motzstraße 30 (dengang nr. 17) i Schöneberg, som da var en egen by med 170 000 innbyggere. Da hadde Steiner og Anna det siste halve året bodd under enkle forhold i et hagehus eid Marie von Sivers' far, i Seestraße 40, Schlachtensee.

Ved hovedinngangen til nr. 30 i Motzstraße er det i dag festet en minneplate, hvor det står: *Rudolf Steiner, Begründer der Anthroposophie, Marie Steiner v. Sivers, wohnten und wirkten hier 1903-1923*. Den som best har skildret det hektiske livet som foregikk i denne bygården i perioden 1912-1916, er Andrej Belyj (Boris Bugajev) i boken *Verwandeln des Lebens*, hvor han malende beskriver Steiners leilighet: «Hans leilighet i Berlin var som en kommandopost. Alle husets beboere, over og under Steiners leilighet, skyndte seg med konstant hastverk fra den ene etasjen til den andre med papirer og kopier, klapret på skrivemaskiner og tok telefoner. Mitt inntrykk: Steiners hjem er alltid åpent; dets virkning er som en celle i et kollektiv hvor ingen verdsetter behagelighet; hvert eneste minutt er allerede planlagt, og der er oppgaver, oppgaver, oppgaver. Her er det noen som redigerer; der blir adgangsbilletter til et foredrag utlevert; her blir bøker gitt ut. Forbi disse travle, rastløse rommene, strømmer, strømmer og strømmer alle de som har meldt seg for en konsultasjon med Steiner og som hindrer de åndeløse damene i å gjøre sitt arbejde; alle sammen mennesker som er fremmede for dette boblende livet. Men hver eneste en av dem kommer med spørsmål som er viktigere for dem selv enn noe annet i verden. Noen av dem kommer for første gang; de ankommer som når man går til skriftemål med den ytterste spenning. Og

Motzstraße 30 (tidligere nr. 17) i Schöneberg, Berlin (Foto: Sissel Jenseth)

de fleste av dem er overrasket. Istedenfor den verdige atmosfæren de hadde ventet seg, blir de mottatt med et høylytt brusende liv som deres sans for sømmelighet kan ta anstøt av. De ringer på dørklokken med hjertet i halsen, men døren er åpen; de blir ikke mottatt av tjenestejenta; der er faktisk ingen hushjelp i det hele tatt. Isteden blir de mottatt av noen som bare tilfeldigvis er der. De blir vist inn i et lite venterom hvor hver eneste møbel er opptatt av ventende mennesker. En dør fører til utgangen, den andre inn til korridoren rett foran en høres en dyp stemme en gang iblant. «Hva, er Der Doktor her rett bak denne veggen?» Man forestiller seg det personlige møtet med «læreren» med en viss seremoniell formalitet; men her blir alt styrt av det enkle og en atmosfære av intenst hverdagsarbeide som ikke har plass til seremoni, ikke akkurat noe passende sted for læreren og den skriftende eleven. I ett av bakrommene står antakelig noen åpne, upakede koffertene omkring. Han kom tilbake fra Sveits i går, og i morgen drar han til Hannover, og noen gjør bagasjen hans klar til en ny reise.

Så plutselig, rett foran nesen din, blir døren til dette enkle, mysteriøse rommet åpnet, så raskt som lynet og helt uten mystikk, og Der Doktor viser seg litt sliten, med et trett, blekt ansikt; og som den perfekte gentleman viser han en dame ut, sjarmerende som en «man of the world» med hånden løftet i en hilsen fra dørstokken med mindre han følger henne selv til utgangen, hvor han skrur på lyset, hjelper henne med kåpen og lukker døren bak henne. Og dermed går han raskt gjennom korridoren forbi venterommet, stikker hodet gjennom forhenget med et smilende «Ett øyeblikk bare», og går inn i spisestuen, kanskje for å drikke en kopp kaffe. Hans besøkstid fortsetter time etter time. Han får ingen anledning hverken til å spise eller drikke. En gang iblant skynder han seg gjennom venterommet uten å se opp, med alvorlige, triste, strenge øyne, bare for å komme tilbake øyeblikkelig. «Hvem er den neste?» og trekke seg tilbake med den neste personen, av og til veldig lenge, av og til fem minutter. Han går i en stram kort jakke; en jakke som ikke lenger er ny. Stundom har han tøfler på

seg; lorgnetten hans dingler og danser på en liten snor og setter seg av og til fast i forhenget når han skynder seg gjennom. Og dermed befinner du deg i hans gjesterom; et meget lite rom, sorte møbler, bøker, bord, en lenestol, alt veldig beskjedent. Når jeg kommer inn her, mister jeg evnen til å se noe som helst unntatt ham, ham selv; hvordan han setter seg ned ved siden av meg og vender øret i min retning (han hører mindre godt med det ene øret). Det enkle forblir enkelt, snillhet forblir snillhet, men i dette rommets enkle interiør forekommer alle slags dramaer, fryktelige og gledelige. Men det er nytteløst å snakke om det. Han var, tross alt, «Rudolf Steiner» og han har evnen til å gjøre enhver situasjon om til et uforglemmelig øyeblikk. Han hadde, skal man si, et terapeutisk smil; ansiktet blomstret, man følte at man hadde intet tilsvarende å gi tilbake. Han hadde smilets gave, evnen til meddelelse rett fra hjertet. Hans smil kunne få en knusende effekt hvis han ikke hadde tonet det ned når det var nødvendig. Mange kjente hans solfylte smil; vi snakket om det. Man må snakke om det, for ikke et eneste fotografi gjenspeiler det.»

Å spasere nedover Motzstraße i dag bringer deg forbi mange antikvarier, slik det også var på Steiners tid. Det fortelles om en gang i 1917 da Steiner ikke hadde noe eksemplar igjen av *Frihetens filosofi*, at han løp ut på gaten til antikvariatene for å lete etter boken, men heller ikke de hadde den. Dette ble kjent, og Anna Samweber, som fant et eksemplar, kom og fortalte det til Herr Doktor. Men han trodde ikke på henne. «Skal vi vedde?», spurte hun. «Hvor mye?» «20 mark», som på den tiden var to gullmynter. Dermed var handelen unnagjort.

Tidsskriftet *Lucifer-Gnosis*

I 1903 grunnla Steiner tidsskriftet *Luzifer* (lysbærer). Han måtte utvikle et eget ståsted hvor han var uavhengig av Teosofisk Samfunn. I 1904 ble det slått sammen med tidsskriftet *Gnosis* og fikk navnet *Lucifer-Gnosis*. I tidsskriftet skrev Steiner artikler som føljetonger, og disse ble senere samlet i bokform. Den første serien var: *Hvordan når man til erkjennelse av de høyere verdener?* Dette var en slags veiviser og øvingsbok til meditasjonsmetoder for

å bli «åndsforsker». Boken er en av Steiners mest solgte. Han fortsatte med *Fra Akasha-kroniken*. Arbeidet med tidsskriftet var krevende, og de måtte selv klistre adresselapper og frimerker på hvert blad og bære forsendelsen i en vaskekurv ned til postkontoret. I 1909 gikk tidsskriftet inn grunnet for stort arbeidspress. Da hadde det utkommet uregelmessig i de siste årene.

Opprettelsen av et eget forlag

I august 1908 ble Philosophisch-Theosophischer Verlag (senere Philosophisch-Anthroposophischer Verlag) grunnlagt i Motzstraße av Marie von Sivers og Johanna Mücke. Dette skjedde etter hjemkomsten fra det første besøket i Norge, og det ble nå mulig for Steiner å utgi foredragsrekker og hovedverk på eget forlag. Han hadde i lang tid hatt smertelig erfaring både med forlag og forleggere. Til tross for sine mange bøker, artikler og essays, var det først og fremst som foredragsholder at Rudolf Steiner skulle spre sitt budskap. Han holdt omkring 6000 foredrag mellom 1900 og 1924, alle uten manuskript. Omkring to tredjedeler av disse ble stenografert. Alt er i dag samlet i Rudolf Steiner Gesamtausgabe (GA), og svært mange av foredragene er utgitt som enkeltbøker.

Forlagets virksomhet fortsatte i Berlin helt til årsskiftet 1923/24. I forbindelse med Hitlers kuppforsøk ved Feldherrnhalle i München den 9. november 1923, skrev Steiner til Johanna Mücke: «Når denne herren kommer i regjering, kan ingen av oss mer dra til Tyskland.» 500 kister med 90 000 bøker fulgte med da Philosophisch-Anthroposophischer Verlag flyttet til Dornach.

«Rudolf Steiners territorium»

Rudolf Steiner holdt foredrag i 33 år; det første i 1891 da han var 30 år, og det siste i Dornach i september 1924, 63 år gammel. Bare i Berlin holdt han nesten 1000 foredrag, og herfra foretok han mange hundre, ja tusen foredragsreiser gjennom hele Europa. I boken *Rudolf Steiner in Berlin* er det på side 157 vist et kart over det som kan kalles «Rudolf Steiners territorium». Kartet er utarbeidet av C. S. Picht og ble første gang trykket i tidsskriftet *Antroposophie* 30. mars 1935.

På dette kartet er det tegnet inn en *ytre femkant* mellom Helsingfors i Finland i nordøst, Hermannstadt (nå Sibiu i Romania) i sørøst, Palermo på Sicilia i sør, Torquay og Penmaenmawr i England i vest og Bergen i nordvest. Inni den er det tegnet opp en *indre femkant* (omvendt av den ytre) med Hamburg i nord, Berlin, Breslau, Wien, stiplet linje ned til fødestedet Kraljevec (Kroatia), Graz, Klagenfurt, Dornach/Basel og Düsseldorf. I midten ligger Weimar. Ut fra Weimar stråler tynne linjer til de indre og ytre punktene; bl.a. fra Helsingfors går en rett linje gjennom Berlin, Weimar (senter) via Stuttgart til Basel, og fra Weimar via Hamburg til Bergen. Det er også tegnet inn et *kors* (stiplet) som går fra Weimar (toppen) gjennom München (sentrum) til Palermo, og horisontalt fra Dornach/Basel i vest til Wien i øst.

I Berlin holdt Steiner offentlige foredrag hver høst for en stor tilhørerskare i Architektenhaus, Wilhelmstraße 92/93 i perioden 1903-1918. Da han 12. mai 1922 kom til Berlin for å tale i Philharmonie, Bernburger Straße, Berlin-Tiergarten, om *Antroposofi* og

«Rudolf Steiners territorium», utarbeidet av C. S. Picht 1935, viser omfanget av Rudolf Steiners foredragsreiser i Europa under Berlin-tiden.

åndserkjennelse, var den store salen som rommet 2000 mennesker, fullsatt. Billetter var blitt revet bort og ble omsatt på svartebørsen.

Antroposofisk Selskap og Dornach

Det endelige bruddet med Teosofisk Samfunn skjedde i 1912-1913. Det var særlig Annie Besants idéer om den unge Jiddu Krishnamurti som den nye Messias som var utålelige. Den 28. desember 1912 ble Antroposofisk Selskap grunnlagt, og i 1913 ble Steiner utestengt fra Teosofisk Samfunn. De fleste teosofene i Tyskland valgte å følge Steiner og ble med over i det nye selskapet, som da hadde ca. 3000 medlemmer. Steiner mente for øvrig at den tyske seksjonen av Teosofisk Samfunn bare «ble omdøpt» til Antroposofisk Selskap, for innholdet var det samme som han hele tiden hadde forfektet.

I oktober 1912 besøkte Steiner og Marie von Sivers for første gang høydedraget i Dornach som Emil Groscheintz tilbød dem for bygging av Johannesbau (senere kalt Goetheanum), som ikke lot seg realisere som planlagt i München. Den 20. september 1913 ble grunnstenen lagt i Dornach, og fra det tidspunktet tilbrakte Steiner og Marie von Sivers stadig mer tid i Sveits, ikke minst under byggingen av det første Goetheanum, som pågikk under første verdenskrig.

Motpolene Berlin og München

I *Min livsvei* beskriver Steiner byene Berlin og München som to motsatte poler i utviklingen av det antroposofiske arbeidet: «Til antroposofien kom det personer som hverken i en naturvitenskapelig verdensanskuelse eller i de tradisjonelle trosbekjennelsene fant det innhold deres sjeler måtte søke. Denne sjelstemning måtte man ta hensyn til. Og når dette skjedde, ble antallet medlemmer og også antallet tilhørere ved de offentlige foredragene stadig større. Det oppsto et antroposofisk liv som på sett og vis var sluttet i seg selv. Dette skjedde i Berlin. I München var det annerledes. Her virket fra første stund av det kunstneriske element inn i det antroposofiske

arbeidet. Og i dette lot en verdensanskuelse som den antroposofiske seg oppta på en helt annen måte enn i rasjonalismen eller intellektualismen. [...]

Med den karakteristikk jeg gir av Berlin og München som motsatte poler innenfor det antroposofiske arbeide, vil jeg ikke si noe om verdien av den ene eller den annen pol; det fremtrådte nå engang forskjellige retninger blant mennesker som man må ta hensyn til i arbeidet, og som er av like stor verdi – i alle fall har det ingen mening i å bedømme dem ut fra det syn at det ene skulle være mer verd enn det annet.» Ω

Kilder

Manfred Kannenberg, *Rudolf Steiner in Berlin – Rudolf Steiners Impulse, Begegnungen und Wirkstätten in Berlin 1897 - 1923. Einträge in die Zukunft*, Verlag für Anthroposophie (2011).
 Rudolf Steiner, *Min Livsvei*, Antropos (1999).
 Peter Normann Waage, Cato Schiøtz, *Fascinasjon & foragelse*, Pax (2000).

Gary Lachman, *Rudolf Steiner – Liv og tanker*, Flux (2009).

Andrej Belyj, *Verwandeln des Lebens*, utdrag på norsk: <http://www.uncletaz.com/norsktaaz/bugayev.html>

150 Jahre Rudolf Steiner in Berlin http://www.agberlin.de/material/150/150_RS_broschure_final.pdf

Innsamling av gavepenger til Stiftelsen Alm Østre i Stange

Hjertelig takk! Vi vil med dette få rette en hjertelig takk til alle bidragsytere. Både medarbeiderne på Alm og vi i initiativgruppen er helt overveldet over den positive responsen innsamlingsaksjonen har fått, både i form av penger og vennlige ord. Det er med stor glede vi kan fortelle at vi nylig har kunnet overføre de første 100.000 kr til nedbetaling av langsiktig gjeld.

Fra gården kan vi fortelle at siden sist har Cord kommet som ny medarbeider, han har ansvaret for fjøset. I sommer har de 5 praktikanter og våronna har gått greit. Aller siste nytt er at vi håper å kunne arrangere en konsert til høsten til inntekt for gården. Det er en ung musikkstudent som etter å ha lest om gården og innsamlingen, ønsker å gi sitt bidrag på denne måten. Informasjon vil komme på hjemmesidene til Alm, www.almostre.no. Der finner man også all tidligere

informasjon om innsamlingsaksjonen og dens bakgrunn, og naturligvis bilder og nytt fra gårdens liv. Innsamlingen fortsetter, og vi er fortsatt takknemlige for alle bidrag til **kontonummer 1254 20 21258** (Cultura Sparebank). I neste nummer av AiN kommer vi tilbake med et fylldigere nyhetsbrev.

Vennlig hilsen Ellen og Knut Dannevig, initiativtakere til innsamlingen